

УДК 343.54

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.60>

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗМЕЖУВАННЯ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 166 КК УКРАЇНИ, ІЗ СУМІЖНИМИ СКЛАДАМИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Філіпенко В.Р.,
докторка філософії,
асистентка кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0001-9155-3564
e-mail: valeria.pphilipenko@gmail.com

Філіпенко В.Р. До питання про розмежування складу злочину, передбаченого ст. 166 КК України, із суміжними складами кримінальних правопорушень.

Стаття присвячена вивченню проблеми розмежування складу злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України) з такими суміжними складами кримінальних правопорушень, як «Домашнє насильство» (ст. 126-1 КК України), «Залишення в небезпеці» (ст. 135 КК України) та «Зловживання опікунськими правами» (ст. 167 КК України). Проведено аналіз зазначених складів, здійснено їх порівняння, встановлено ознаки, за якими необхідно розмежовувати ці склади, вивчено судову практику, сформульовано рекомендації щодо кваліфікації цих злочинів, а також запропоновано удосконалення закону про кримінальну відповідальність.

З'ясовано, що склади злочинів, передбачених ст.ст. 126-1 та 166 КК України, слід проводити за об'єктивними (формою діяння, систематичністю) та суб'єктивними (формою вини) ознаками. Доведено, що умисне економічне насильство, вчинене шляхом залишення без догляду та піклування, при умисному ставленні до наслідків, повинне кваліфікуватись за ст. 126-1 КК України. За ст. 126-1 та ст. 166 КК України вчинене може бути кваліфіковане лише при реальній сукупності.

Обґрунтовано, що основною об'єктивною ознакою, за якою необхідно розмежовувати склади злочинів, передбачених ст. 135 та ст. 166 КК України, є наявність небезпечного для життя стану. При вчиненні злочину, передбаченого ст. 166 КК України, потерпілий у такому стані не перебуває. При наявних підставах, попередня поведінка особи, що полягала у поставленні дитини або обмежено дієздатної (недієздатної) особи у небезпечний для життя стан, потребує окремої кваліфікації за ст. 166 КК України.

Аргументовано, що розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 166 та ст. 167 КК України, необхідно здійснювати як за об'єктивними (діяння), так і суб'єктивними ознаками (форму вини, мету, суб'єкт). Доведено, що об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 166 КК України, не охоплює такі дії, як зловживання правами. Підтримується пропозиція включити батьків до кола суб'єктів злочину, передбаченого ст. 167 КК України, для заповнення прогалини у законі щодо кваліфікації зловживання батьківськими правами з корисливою метою на шкоду дітям.

Ключові слова: кримінальне право, кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, невиконання обов'язків по догляду, суміжні склади, розмежувальні ознаки.

Filipenko V.R. On the issue of distinguishing the corpus delicti under Art. 166 of the Criminal Code of Ukraine from related corpus delicti of criminal offences.

The article is devoted to the study of the issue of distinguishing the corpus delicti of a malicious failure to fulfill the obligations to take care of a child or a person under guardianship or custody (Art. 166 of the Criminal Code of Ukraine) from such related corpus delicti of criminal offences as "Domestic violence" (Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine), "Leaving in danger" (Art. 135 of the Criminal

Code of Ukraine) and “Abuse of the rights of guardian” (Art. 167 of the Criminal Code of Ukraine). The author analyzes these *corpus delicti*, compares them, identifies the features by which these *corpus delicti* should be distinguished, studies the case law, formulates recommendations on the qualification of these crimes as well as proposes improvements to the law on criminal liability.

The author shows that the *corpus delicti* of the crimes, provided for by Art. 126-1 and 166 of the Criminal Code of Ukraine, should be distinguished by objective (form of action, systematic character) and subjective (form of guilt) features. The author proves that intentional economic violence, committed by means of abandonment without care and guardianship with deliberate attitude towards the consequences, should be qualified under Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine. Under Art. 126-1 and Art. 166 of the Criminal Code of Ukraine, the act can be qualified only in the case of a real combination.

The author substantiates that the main objective feature by which it is necessary to distinguish the *corpus delicti* of crimes under Art. 135 and Art. 166 of the Criminal Code of Ukraine is an availability of a life-threatening condition. When committing a crime under Art. 166 of the Criminal Code of Ukraine, the victim is not in such a condition. If there are grounds, the previous behaviour of a person, placing a child or a person with limited capacity (incapacity) in a life-threatening condition, requires separate qualification under Art. 166 of the Criminal Code of Ukraine.

The author argues that the *corpus delicti* of criminal offences under Art. 166 and Art. 167 of the Criminal Code of Ukraine should be distinguished both according to objective (act) and subjective features (form of guilt, purpose, subject). It is proved that the objective elements of the crime under Art. 166 of the Criminal Code of Ukraine do not cover such actions as abuse of rights. The author supports the proposal to include parents in the circle of subjects of the crime under Art. 167 of the Criminal Code of Ukraine in order to fill the gap in the law concerning qualification of abuse of parental rights for mercenary purposes to the detriment of children.

Key words: criminal law, criminal liability, criminal offence, failure to fulfill the obligations to take care of smb, related *corpus delicti*, distinguishing features.

Постановка проблеми. У сьогоднішніх умовах розвитку суспільства необхідним є забезпечення захисту прав соціально вразливих верств населення – дітей та обмежено дієздатних (недієздатних) осіб. Серед основоположних їх прав є право на догляд, яке, у свою чергу, співвідноситься з відповідним обов’язком їх батьків, опікунів, піклувальників тощо. Тож, задля охорони зазначеного вище права та протидії випадкам бездіяльності щодо його реалізації, законодавець закріпив різні види відповідальності, у тому числі, і кримінальну. Так, ст. 166 КК України передбачено відповідальність за злісне невиконання обов’язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Відповідно до звітів Генеральної прокуратури України за цією статтею у 2018 р. розпочато 163 кримінальних проваджень; 2019 р. – 160; 2020 р. – 136; 2021 р. – 134; 2022 р. – 86; 2023 р. – 72; січень-червень 2024 р. – 63 [1]. Це свідчить про відносну поширеність вчинення цього злочину. У той же час, наявність у диспозиції ст. 166 КК України оціночних понять (злісність та тяжкі наслідки), відсутність критеріїв їх визначення, проблеми при встановленні форми вини, криміналізація економічного насильства як форми домашнього насильства тощо спричиняють на практиці труднощі при розмежуванні цього складу злочину із суміжними складами кримінальних правопорушень. Серед них слід виділити: «Домашнє насильство» (ст. 126-1 КК України), «Залишення в небезпеці» (ст. 135 КК України), «Зловживання опікунськими правами» (ст. 167 КК України). Викладене свідчить про необхідність приділити увагу питанню розмежування складу злочину, передбаченого ст. 166 КК України, зі складами кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 126-1, 135, 167 КК України.

Метою дослідження є аналіз складів злісного невиконання обов’язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, та кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 126-1, 135, 167 КК України, крізь призму доктрини кримінального права та судової практики, задля виокремлення їх розмежувальних ознак та формулювання рекомендацій щодо кваліфікації і вдосконалення закону.

Стан опрацювання проблематики. Деяким аспектам кримінально-правової характеристики складу злочину, передбаченого ст. 166 КК України, приділено увагу у працях П.П. Андрушка, О.І. Белової, О.С. Гардецького, М.К. Гнетнева, К.А. Голдзінського, О.М. Готіна, І.О. Зінченко, Д.П. Євтеєвої, С.Г. Киренка, М.В. Мазура, М.І. Мельника, С.М. Морозюка, О.О. Семенюка та ін.

Однак, проблема розмежування цього складу злочину зі складами кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 126-1, 135, 167 КК України, у працях зазначених вчених не розглядалась.

Виклад основного матеріалу. У 2017 р. КК України було доповнено ст. 126-1 «Домашнє насильство». Діяння цього злочину виражається у систематичному насильстві, а саме: фізичному, психологічному та економічному насильстві [2]. Відповідно до п. 4 ст. 1 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» «...економічне насильство – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру» [3]. У доктрині проявами економічного насильства пропонується визнавати випадки систематичного ухилення від утримання дітей [4, с. 43]. Тож, виникає потреба у розмежуванні складів злочинів, передбачених ст. 126-1 та ст. 166 КК України.

Слід зауважити, що порівняно з невиконанням обов'язків по догляду, що може бути вчинено тільки у формі бездіяльності [5, с. 204], економічне насильство найчастіше полягає в активній поведінці, що поєднана з агресією. У доктрині зазначається, що «...це система поведінки, для збереження влади й контролю над близькою людиною» [6, с. 217]. Наприклад, незважаючи на бажання дитини, батьки можуть заборонити їй займатись позашкільною діяльністю, яка їм не подобається; перешкоджати в отриманні необхідних лікувальних послуг, не бажаючи витратити на це кошти чи не поділяючи думку лікарів; відмовлятися від сплати додаткових занять, курсів, які є необхідними для розвитку дитини; привласнювати кошти особи, що належать їй на праві власності; жити за рахунок цієї особи; псувати або викидати одяг, їжу, інші важливі речі для потерпілого (приміром, музичний інструмент) тощо.

Обов'язковою ознакою складу злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України, є вчинення економічного насильства систематично. У випадку вчинення цього діяння одноразово, особа має підлягати відповідальності за ст. 173-2 КУпАП. У той же час, невиконання обов'язків по догляду може бути як одноразовим, так і систематичним [5, с. 206]. Крім цього, економічне насильство може бути вчинено лише з умисною формою вини. Натомість, злочин, передбачений ст. 166 КК України, є необережним [5, с. 242].

Варто зауважити, що О.О. Біловод, вважаючи домашнє насильство умисним злочином, зазначає, що норма, передбачена ст. 166 КК України, є спеціальною до норми, передбаченої ст. 126-1 КК України [7, с. 95, 156, 170]. Це викликає сумніви, адже вказані норми не перебувають у конкуренції, а, навпаки, їх склади розмежовуються як за об'єктивними, так і суб'єктивними ознаками. Навіть у випадку вчинення економічного насильства у формі бездіяльності (залишення без догляду та піклування), ці склади необхідно розмежовувати за суб'єктивною стороною. При умисному ставленні як до бездіяльності, так і до наслідків, вчинене слід кваліфікувати за ст. 126-1 КК України. Натомість, необережне ставлення до наслідків обумовлює застосування ст. 166 КК України.

До того ж, відповідальність за економічне насильство у тому ж вигляді, що пропонує ст. 126-1 КК України, О.О. Біловол вважає, що слід передбачити тільки у ст. 166 КК України шляхом внесення змін до неї. Оскільки у цій статті вже встановлено відповідальність за окремі прояви залишення без догляду чи піклування, а внесені зміни сприятимуть її більш цілісному характеру [7, с. 103, 214]. Викладене дозволяє зазначити наступне. По-перше, нагадаємо, що передумовою включення ст. 166 до КК України стала ратифікація Верховною Радою України Конвенції ООН про права дитини 1989 р., яка є основним документом, що визначає правові стандарти у сфері захисту прав дитини та відповідальності батьків або осіб, що їх замінюють. Тому, створення цієї статті обумовлено необхідністю правового забезпечення охорони конкретно прав дітей та обмежено дієздатних (недієздатних) від бездіяльності зобов'язаних осіб. По-друге, встановлення та подальше існування кримінальної відповідальності саме за злочин, передбачений ст. 166 КК України, обумовлено низкою факторів [5, с. 28–48]. По-третє, доведено, що поняття «обов'язки по догляду» є комплексним та становить зміст діяння, що свідчить про цілісність кримінально-правової охорони особистих немайнових прав дітей та обмежено дієздатних (недієздатних) осіб, і не потребує розширення. По-четверте, як зазначалось вище, основною розмежувальною ознакою злочинів, передбачених ст. 126-1 та ст. 166 КК України, є форма вини. Таким чином, пропонувані зміни призведуть до декриміналізації невиконання обов'язків по догляду за дитиною чи

недієздатним (обмежено дієздатним), вчиненого з необережності, що унеможливить захист прав цих осіб. Це є недопустимим, зважаючи на низку факторів.

Слід звернути увагу, що в деяких випадках М.І. Хавронюк пропонує економічне насильство кваліфікувати за сукупністю зі ст. 166 КК України [7, с. 390]. Це можливо, але тільки за умови реальної сукупності. Наприклад, *мати, окрім перешкодження отримувати послуги з лікування, не виконувала обов'язки по забезпеченню освіти, необхідним шкільним приладдям, вихованню, піклуванню про здоров'я, у результаті чого одна дитина не закінчила курс навчання за перший клас, а у іншій виявили затримку психомоторного розвитку та низку захворювань: кардіопатія, хронічний гепатит В, алергічний дерматит тощо* [8].

Таким чином, склади кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 та ст. 166 КК України, необхідно розмежовувати як за об'єктивними (формою діяння, систематичністю), так і суб'єктивними (формою вини) ознаками.

Ч. 1 ст. 135 КК України передбачає відповідальність за завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан. Аналіз диспозиції ч. 1 цієї статті свідчить про необхідність приділення особливої уваги питанню розмежування злочинів, передбачених ст. 135 та ст. 166 КК України. Так, під час залишення в небезпеці потерпілий перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлений можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану [9]. Небезпечним для життя станом вважається «...стан, за якого особа без сторонньої допомоги не має можливості здійснити заходи для самозбереження внаслідок власної безпорадності (малолітства, старості, хвороби, каліцтва) тощо» [10, с. 226]. Небезпека для життя може бути наявна через дії небезпечних факторів зовнішнього середовища: пожежу, стихійне лихо тощо або звичайний перебіг хвороби потерпілого чи розвиток хворобливого стану [11, с. 15]. Потерпілий за ст. 166 КК України у такому стані не перебуває. Наприклад, за відсутності небезпечного для життя стану, *мати залишила дітей без нагляду, у результаті чого один з них знайшов пляшку з горючою сумішшю, відкрив та вилив її на розжарену піч, після чого від полум'я, яке здійнялось, отримав опіки, які відносяться до легких тілесних ушкоджень з короточасним розладом здоров'я. У той же час інша дитина отримала тяжкі тілесні ушкодження у вигляді термічних опіків, які ускладнились опіковим шоком та стали причиною її смерті. Згодом мати повернулася, однак дитина уже загинула* [12]. Відповідно, у цьому випадку бездіяльність матері проявилась у невиконанні обов'язку по нагляду за дітьми, що не перебували у небезпечному для життя стані, тож її визнано винною за ст. 166 КК України.

Слід зазначити, що В.В. Бабаніна вважає, що крім ст. 135 КК України, норма, яка передбачає надання допомоги особі, що цього потребує, для врятування її життя та здоров'я, передбачена і ст. 166 КК України [11, с. 2]. Проте, обов'язок надати допомогу особі, яка перебуває у небезпечному для життя стані, та обов'язки по догляду значно відрізняються за своїм змістом. Зокрема, за ст. 135 КК України – це негайний порятунок життя і збереження здоров'я. Так, законодавство передбачає ознайомлення батьків або осіб, що їх замінюють, про відповідальність за залишення дитини в небезпеці, якщо у дитини критичний стан здоров'я, що потребує термінового медичного втручання (ст. 12 Закону України «Про охорону дитинства» [13]). За ст. 166 КК України зміст обов'язків полягає у постійному забезпеченні нормального існування та розвитку особи. Крім цього, необхідно враховувати підстави обов'язку особи вчиняти активні дії, якими можуть бути: закон, інший нормативно-правовий акт, професійні або службові функції особи, родинні відносини, договір, попередня поведінка винного, що полягає у поставленні потерпілого в небезпечний для життя стан [14]. Натомість, підставами обов'язків по догляду є тільки родинні відносини, приписи Конституції України, міжнародних актів та актів національного цивільного та сімейного законодавства, договір з патронатним вихователем, прийомними батьками, батьками-вихователями [5, с. 204]. Слід звернути увагу, що моментом закінчення злочину, передбаченого ст. 135 КК України є момент ухилення від надання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, незалежно від того, наскільки ефективною могла бути така допомога [15], а за ст. 166 КК України – цим моментом є настання тяжких наслідків.

Що стосується суб'єктивної сторони залишення в небезпеці, то остання завжди характеризується лише прямим умислом щодо самого діяння [16]: особа обізнана про наявність джерела загрози, вплив його на організм потерпілого, розуміння, що останній не може вжити заходів до самозбереження [10, с. 227], а злочину, передбаченого ст. 166 КК України – як умислом, так і необережністю. У цілому ж, злочин, передбачений ст. 135 КК України – умисний, а злочин, передбачений ст. 166 КК України – необережний.

Верховний Суд України звернув увагу, що за змістом ст. 135 КК України, «...поставлення в небезпеку виступає як основа для виникнення спеціального обов'язку надати допомогу особі, яка перебуває у небезпечному для життя стані. Іншими словами, саме поставлення в небезпеку знаходиться за межами вказаного злочину та за певних умов містить окремий склад злочину» [17]. Приміром, *мати злісно не виконувала обов'язки по догляду за трьома дітьми, яке спричинило низку захворювань. Остання не забезпечувала необхідними умовами життя: водою, продуктами харчування, одягом, чим і поставила дітей у небезпечний для життя стан. Попри це, вона залишила без нагляду та засобів існування дітей, що перебували в небезпечному для життя стані та були позбавлені можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство. Діяння матері кваліфіковано за сукупністю ч. 1 ст. 135 та ст. 166 КК України* [18]. У цій ситуації поставлення в небезпечний для життя стан відбулося шляхом незабезпечення необхідними умовами життя дітей, тож було вчинено злочин, передбачений ст. 166 КК України. Небезпечний для життя стан у дітей полягав у тому, що вони опинилися без їжі, води, нагляду, маючи при цьому конкретні хвороби. Мати, усвідомлюючи, що діти знаходяться в такому стані та не можуть вжити заходів до самозбереження через малолітство, залишила їх у небезпеці.

У іншому випадку *мати залишила без нагляду дітей у будинку, де чайник був підключений до електромережі, та пішла на подвір'я. Почувши плач дитини, вона повернулася та виявила тіло сина, яке зазнало опіків від окропу з того ж чайника. Однак, за допомогою до медичного закладу мати не звернулася та вирішила лікувати сина самостійно, у результаті чого наступного дня дитина померла* [19]. Отже, не виконавши обов'язку по нагляду за дитиною, що призвело до опіків, мати поставила її в небезпечний для життя стан. Подальше незвернення матері за медичною допомогою сину, що перебував в такому стані (з опіками) та позбавлений можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, що спричинило її смерть, слід визнати залишенням в небезпеці. Відповідно, суд обґрунтовано кваліфікував вчинене за сукупністю ч. 3 ст. 135 та ст. 166 КК України. Тільки за ч. 3 ст. 135 КК України суд визнав винною *матір, що не звернулася за медичною допомогою доньці, що отримала опіки та померла. Судом встановлено, що опіки вразили понад 80% тіла і дитина перебувала в небезпечному для життя стані та потребувала допомоги через малолітство, оскільки не могла вжити заходів до самозбереження* [20]. Зауваження викликає те, що суд не надав кримінально-правової оцінки діянню матері, що полягало у поставленні дитини в небезпечний для життя стан. Так, *матір, поставивши каструлю з окропом на підлогу, не виконала обов'язку по нагляду за дитиною, що впала у цю каструлю, та отримала опіки* [20]. Ця бездіяльність потребує окремої кваліфікації за ст. 166 КК України.

Таким чином, основною об'єктивною розмежувальною ознакою складів злочинів, передбачених ст. 135 та ст. 166 КК України, є наявність небезпечного для життя стану.

Переходячи до проведення розмежування складів злочинів, передбачених ст. 166 та ст. 167 КК України, слід зазначити, що у літературі існує думка, згідно з якою невиконання батьками, опікунами, піклувальниками своїх обов'язків може проявлятися ще й у зловживанні своїми правами [21, с. 351-352]. Це викликає сумніви, що можна пояснити наступним. По-перше, визнано, що зловживання правом не пов'язане з невиконанням особою обов'язків [22, с. 19; 23, с. 114], її діяльність повинна бути спрямована на реалізацію права чи виконання обов'язку. Зловживаючи правом, особа завжди має свій інтерес та мету, яка суперечить законним цілям використання права [23, с. 114, 118; 24, с. 341]. Під час невиконання обов'язків за ст. 166 КК України мотиви і мета, якими керується особа, не є обов'язковою ознакою цього складу. По-друге, законодавцем передбачено, що батьки не можуть здійснювати свої права всупереч інтересам дитини (ч. 2 ст. 155 СК України). Цей припис містить заборону на зловживання батьківськими правами. По-третє, серед підстав позбавлення батьківських прав у ч. 1 ст. 164 СК України окремо виділено ухилення від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини та/або забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти (п. 2) та здійснення будь-яких видів експлуатації дитини, примушування її до жебракування та бродяжництва (п. 5). Згідно з

п. 1.7. Правил опіки та піклування, органи опіки та піклування розглядають звернення дітей щодо неналежного виконання батьками обов'язків з виховання або щодо зловживання батьків своїми правами [25]. Відповідно, сформулювавши підстави позбавлення батьківських прав із використанням сполучника «або», законодавець розрізняє невиконання (ухилення), неналежне виконання обов'язків по вихованню та зловживання правами. Викладене свідчить про те, що злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, не може бути вчинено шляхом зловживання правами. Водночас, з цих же підстав, ст. 167 КК України і передбачає відповідальність саме за зловживання опікунськими правами. Різняться ці склади кримінальних правопорушень і за конструкцією. Так, порівняно зі складом злочину, передбаченого ст. 166 КК України, який є матеріальним, склад зловживання опікунськими правами – формальний.

Щодо суб'єктивної сторони цих кримінальних правопорушень, то зловживання опікунськими правами є умисним злочином та вчиняється з корисливою метою. Попри це, форма вини злочину, передбаченого ст. 166 КК України – необережна, а мета є факультативною ознакою. До того ж, на відміну від злочину, передбаченого ст. 166 КК України, батьки не є суб'єктами зловживання опікунськими правами. З цього приводу слід зазначити, що у разі зловживання батьківськими правами з корисливою метою, суб'єкти посягають, насамперед, на відносини, які забезпечують майнові права дітей, у наслідок чого додатково завдається шкода їх нормальному існуванню, зростанню та розвитку. Так, у випадку вчинення таких дій опікунами або піклувальниками, останні підлягають кваліфікації за ст. 167 КК України. Однак, механізм завдання шкоди основному безпосередньому об'єкту при вчиненні злочину, передбаченого ст. 166 КК України, не передбачає шкоди майновим правам потерпілим. Аналогічні дії при встановленні їх вчинення систематично, повинні кваліфікуватись як економічне насильство (позбавлення коштів та житла) за ст. 126-1 КК України. Внесення змін до ст. 167 КК України шляхом включення батьків до кола суб'єктів цього злочину сприятиме вирішенню цієї проблеми, про що вже йшлося у науці [26, с. 166].

Тож, склади злочинів, передбачених ст. 166 та ст. 167 КК України, розмежовуються як за об'єктивними (діяння), так і суб'єктивними ознаками (форма вини, мета, суб'єкт).

Висновки. Викладене вище дозволяє зробити наступні висновки:

1) розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 126-1 та ст. 166 КК України, повинне проводитись за об'єктивними (формою діяння, систематичністю), так і суб'єктивними (формою вини) ознаками. Умисне економічне насильство, вчинене шляхом залишення без догляду та піклування, при умисному ставленні до наслідків має кваліфікуватись за ст. 126-1 КК України. Тільки у випадку реальної сукупності, вчинене може підлягати кваліфікації за ст. 126-1 та ст. 166 КК України;

2) розмежування складів злочинів, передбачених ст. 135 та ст. 166 КК України, необхідно здійснювати як за об'єктивними, так і суб'єктивними ознаками. Зокрема, основною об'єктивною ознакою є наявність небезпечного для життя стану. При вчиненні злочину, передбаченого ст. 166 КК України, потерпілий у такому стані не перебуває. Якщо будуть наявні підстави, попередня поведінка особи, що полягала у поставленні дитини або обмежено дієздатної (недієздатної) особи у небезпечний для життя стан, потребує окремої кваліфікації за ст. 166 КК України.

3) при розмежуванні складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 166 та ст. 167 КК України, слід звертати увагу на об'єктивні (діяння) та суб'єктивні ознаки (форму вини, мету, суб'єкт). Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 166 КК України, не охоплює такі дії, як зловживання правами. Задля заповнення прогалини у законі стосовно кваліфікації зловживання батьківськими правами з корисливою метою на шкоду дітям, підтримується пропозиція включити батьків до кола суб'єктів злочину, передбаченого ст. 167 КК України. За умови систематичного зловживання правами, вчинене слід кваліфікувати як економічне насильство (у виді позбавлення коштів та житла) за ст. 126-1 КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, січень–червень 2024 рр.: офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporusshennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 04.08.2024).

2. Постанова Верховного Суду колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 25 лютого 2021 р., судова справа № 583/3295/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95213443> (дата звернення: 04.08.2024).
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.
4. Харитонова О.В. Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству: науково-практичний посібник. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2018. 344 с.
5. Лукач У. Теоретичні аспекти проблеми економічного насильства над жінками. *Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи*: тези доп. II Всеукр. з міжнародною участю наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 6 квіт. 2017 р.). Івано-Франківськ : НАІР, 2017. С. 216–218.
6. Біловол О.О. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство (ст. 126-1 КК України): дис. ... докт. філософ. Київ, 2021. 242 с.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-ге вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
8. Приговор Золочевского районного суда Харьковской области от 22 апреля 2015 г., судебное дело № 622/195/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/43774178> (дата звернення: 04.08.2024).
9. Постанова Верховного Суду колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 6 червня 2019 р., судова справа № 678/494/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82492124> (дата звернення: 04.08.2024).
10. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. Т. 17: Кримінальне право / Редкол. В.Я. Тацій (голова) [та ін.]. 1064 с.
11. Бабаніна В.В. Кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 21 с.
12. Вирок Рахівського районного суду Закарпатської області від 30 березня 2012 р., судова справа № 709/1023/2012. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/27068277> (дата звернення: 04.08.2024).
13. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
14. Постанова Верховного Суду колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 23 червня 2021 р., судова справа № 689/471/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97903715> (дата звернення: 04.08.2024).
15. Постанова Верховного Суду колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 29 жовтня 2020 р., судова справа № 51/749/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92602246> (дата звернення: 04.08.2024).
16. Постанова Верховного Суду колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 11 березня 2021 р., судова справа № 711/798/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95616559> (дата звернення: 04.08.2024).
17. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 6 березня 2014 р., судова справа № 5-1кк14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/37908428> (дата звернення: 04.08.2024).
18. Постанова Верховного Суду колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду від 20 листопада 2018 р., судова справа № 208/1038/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78111127> (дата звернення: 04.08.2024).
19. Вирок Фрунзівського районного суду Одеської області від 11 червня 2020 р., судова справа № 517/213/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89748080> (дата звернення: 04.08.2024).
20. Вирок Піщанського районного суду Вінницької області від 24 липня 2020 р., судова справа № 134/98/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90611241> (дата звернення: 04.08.2024).
21. Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / отв. ред. Е.Л. Стрельцов. Изд. восьмое, перераб. и допол. Харьков: Одиссей, 2012. 992 с.

22. Калюжний Р.А., Андрущенко І.Г. Зловживання правом: сутність та шляхи протидії. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. № 8 (58). 2006. С. 16–22.
23. Рубащенко М. Зловживання правом як загальноправова категорія: допустимість, сутність, кваліфікація. *Все для юриста*. 2010. № 3 (93). С. 110–119.
24. Загальна теорія права: підручник / за ред. О.В. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.
25. Правила опіки та піклування: наказ Держ. комітету України у справах сім'ї та молоді, М-во освіти України, М-во охорони здоров'я України, М-во праці та соціальної політики України від 26.05.99 № 34/166/131/88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99#Text> (дата звернення: 04.08.2024).
26. Белова О.І. Кримінально-правова характеристика системи злочинів проти сім'ї та неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 184 с.